

Onder het toezien van burgemeester Van Dijk zijn twee struikelstenen gelegd in de Spoorstraat in Varsseveld. Foto: Roel Kleinpenning

Struikelen over joods verleden in Varsseveld en Westendorp *Gelderse Post 5 sept. 2022*

VARSSEVELD - Vorige week woensdag zijn er opnieuw struikelstenen gelegd in de gemeente Oude IJsselstreek. De glimmende gedenksteentjes zijn ter nagedachtenis aan de joodse inwoners, die door de nazi's tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn vermoord. Op twee locaties in Varsseveld en één in Westendorp liggen nu totaal zes stenen voor de vroegere woonadressen van de slachtoffers.

Door Marcel van Berkum

Het laten leggen van de 'Stolpersteine' is een initiatief van de Stichting Struikelstenen Gemeente Oude IJsselstreek. In april 2021 zijn in Terborg al 18 struikelstenen geplaatst en volgend jaar is de Heuvelstraat in Silvolde plaats van handeling. In 2000 begon de Duitse kunstenaar Gunter Demnig met het plaatsen van messing steentjes in het trottoir als herinnering aan Joden, Roma en Sinti, die in de oorlog zijn omgebracht. Hij noemde de stenen Stolpersteine, omdat je er met je hoofd en hart over struikelt. In Nederland liggen momenteel circa 6.000 struikelstenen.

In het witte kerkje van de NPB aan de Doetinchemseweg in Varsseveld kwam woensdag een vijftigtal genodigden bijeen. Onder hen burgemeester Otwin van Dijk, die in zijn openingswoord refereerde aan het feit dat het antisemitisme weer de kop opsteekt. Hij waarschuwde dat we waakzaam moeten zijn dat de geschiedenis zich niet herhaalt en het daarom belangrijk is om te blijven gedenken.

Spoorstraat 19

Vervolgens vertrok het gezelschap naar de eerste locatie: Spoorstraat 19. Hier woonde het echtpaar Walter en Elisabeth Rosenbaum. John Breukelaar van de organiserende stichting belichtte ter plekke het trieste lot van de gezinsleden, die er in de oorlogsjaren woonden. Walter was een telg van een slagersgezin en afkomstig uit Duitsland. In de nazitijd werd hen de handel steeds moeilijker gemaakt. In 1937 besloot het gezin naar Nederland te vluchten en vond een woning op dat adres in Varsseveld. Zoon Walter was van beroep koopman en trouwde in 1942 met Betje Winter. Enkele maanden later zijn ze opgepakt en vanuit Westerbork op transport gesteld naar

Polen. Betje is direct na aankomst in Auschwitz vergast. Walter overleed enkele maanden later. Na het plaatsen van de stenen door gemeentemedewerker Wim Rozijn werden rozen gelegd en kaarsen aangestoken. Op alle gedenkplaatsen was vioolspel van Miriam van Dixhoorn.

Struikeldrempel

Daarna ging het naar het Kerkplein in Varsseveld waar een zogenaamde struikeldrempel is onthuld. De plaquette herinnert aan de plek waar in de eerste helft van de 19e eeuw een huissynagoge stond voor de 'kille', de joodse gemeenschap, van Varsseveld. De tekst op het informatiebord geeft een beknopte uitleg over de joodse geschiedenis van Varsseveld en omgeving. Een QR-code geeft toegang tot de website van de stichting. Joop Levy, die uit Amsterdam was gekomen, verrichtte de onthulling. Hij woonde in Varsseveld en zat tijdens de oorlog met zijn ouders jaren ondergedoken boven de paardenstal in een boerderij in Linteloo.

Voortdurende angst

Op Eikenlaan 14 in Varsseveld zijn stenen gelegd voor Felix de Bruin en Jetta de Bruin-Berlijn. Veehandelaar Felix de Bruin groeide op in de Duistere Steeg, nu Eikenlaan, en echtgenote Jetta was afkomstig uit Doetinchem. Bij het uitbreken van de oorlog was Felix 72 jaar. Door de toenemende restricties voor joden en de voortdurende angst werd hij geestesziek en opgenomen in krankzinnigengesticht Het Apeldoornsche Bosch. Daar stierf hij op 7 december 1940. Weduwe Jetta ging in een bejaardencentrum in Amsterdam wonen. In februari 1943 zijn alle bewoners door de SS opgepakt. Jetta is vermoord in het Poolse Sobibor.

Westendorp

De derde locatie voor struikelstenen was in Westendorp. Daar sloot wethouder Janine Kock bij het gezelschap aan. Voor Doetinchemseweg 167 zijn struikelstenen gelegd ter nagedachtenis aan Julius Salomon Sternfeld en Sophie Sternfeld-Hes. In december 1942 doken houtfabrikant Julius en echtgenote Sophie onder en woonden twee jaar in een kippenhok in Harreveld tot ze werden ontdekt en gearresteerd. 30 september 1944 staat als overlijdensdatum genoteerd. Drie kinderen van basisschool Leemvoort droegen hier gedichten voor. Afsluitend bezochten de belangstellenden de joodse begraafplaats in Heelweg.

's Avonds was er in de kerk van de NPB een boeiende lezing door auteur John Breukelaar, die dieper inging op de lotgevallen van de joodse families in Varsseveld.